

**Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesi için
Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmalarının
Kullanılmasına Yönelik
Sivil Toplum Örgütleri için Rehber**

T E R İ M L E R
S Ö Z L Ü Ğ Ü

UÇAN SÜPÜRGE
KADIN İLETİŞİM VE
ARAŞTIRMA DERNEĞİ
FLYING BROOM WOMEN'S COMMUNICATION
AND RESEARCH ASSOCIATION

UÇAN SÜPÜRGE KADIN İLETİŞİM VE ARAŞTIRMA DERNEĞİ

**Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesi için
Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmalarının Kullanılmasına Yönelik
Sivil Toplum Örgütleri için Rehber**

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

UÇAN SÜPÜRGE
KADIN İLETİŞİM VE
ARAŞTIRMA DERNEĞİ
FLYING BROOM WOMEN'S COMMUNICATION
AND RESEARCH ASSOCIATION

UÇAN SÜPÜRGE KADIN İLETİŞİM VE ARAŞTIRMA DERNEĞİ

Ankara, 2025

Bu Sözlük, ÇYEZE'nin Önlenmesi Destek Programı II maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği'nin sorumluluğu altındadır ve STGM'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

**Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesi için
Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmalarının Kullanılmasına Yönelik
Sivil Toplum Örgütleri için Rehber
TERİMLER SÖZLÜĞÜ**

Bu sözlük, çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi için küresel ortaklık ağı Girls Not Brides[1] tarafından hazırlanan “Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesi için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmalarının Kullanılması: Sivil Toplum Örgütleri için Rehber”de yer alan bazı temel terim ve kavramlara dair kısa bilgi ve açıklamalar ile ilgili kaynakları içermektedir. Rehberi kullanırken Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarına dair sıkça geçen bu terim ve kavramların derinlemesine öğrenilmesine, bazı bilgilerin içselleştirilmesine ve bu odakta kapasitenin geliştirilmesine giriş niteliğindedir.

Orijinal dili İngilizce olan Rehber, Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği tarafından (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi-STGM'nin desteğiyle yürütülen “Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesi için Sivil Toplum Örgütlerinin Uluslararası Savunuculuk Kapasitesinin Güçlendirilmesi” projesi kapsamında) yerelleştirme müdahaleleriyle Türkçeye çevrilmiştir.

Terimler Sözlüğü'nün hazırlık aşamasında gözden geçirilmesi, içerisindeki bilgilerin ve referansların doğrulanması ve eklenmesi için katkısını sunan uluslararası çocuk hakları danışmanı ve savunucusu Adem Arkadaş-Thibert'e teşekkür ederiz.

[1] Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği 2012 yılından beri, 100 ülkeden 1400 sivil toplum örgütünün oluşturduğu Girls Not Brides ağına aktif bir üyesidir.

Accepted (UPR) **Kabul edildi (EPI)**

Evrensel Periyodik İnceleme (EPI) kapsamında devlet oturumunun ardından EPI çalışma grubu Birleşmiş Milletler (BM) üyesi devletlere insan hakları geliştirmeleri için öneriler içeren bir rapor hazırlar. İnceleme altındaki devlet, çalışma grubunun raporunu kabul etmeden önce, diğer devletler tarafından verilen tavsiyelere ilişkin tutumunu belirtir ve bunları "Kabul Edildi" ya da "Not Edildi" olarak kategorilendirerek cevaplar. Bir tavsiye, yalnızca inceleme altındaki devletin açık bir biçimde "accept [kabul]" sözcüğünü kullanması durumunda "Kabul Edildi" olarak değerlendirilir.

Alternative Report, Shadow Report, Thematic Report, Stakeholder Report **Alternatif Rapor, Gölge Rapor, Tematik Rapor, Paydaş Raporu**

Uluslararası veya bölgesel sözleşmelerin denetim organlarına devlet veya resmi yetkili kurumların dışında kalan paydaşların (sivil toplum örgütleri), akademik kurum/kuruluşlar gibi tarafların ülkedeki insan haklarının durumuna ilişkin bilgi, veri ve gözlemlerini sunduğu raporlardır. Çocuk Hakları Komitesi'ne "gölge rapor", Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne "alternatif" ve/veya "tematik" rapor, Evrensel Periyodik İncelemeye ise "paydaş" raporu (tek kurum veya ortak) gönderilebilmektedir.

Being a party to a treaty / Accession of a treaty **Bir sözleşmeye taraf olma / bir sözleşmeye katılma**

Uluslararası veya bölgesel sözleşmelere bir devletin taraf olması için öncelikle söz konusu belgenin devletin en üst yetkilisi tarafından imzalanması (signature of a treaty) gerekir. Ardından imzalanan sözleşme Bakanlar Kurulunda görüşülerek onaylanması (ratification) kararı alınır. Onaylama sözleşmenin bazı maddeleri veya hükümlerine çekince koyarak (reservations) gerçekleşebilir. Kararda bu çekince/çekincelerin nedeni ve açıklaması da belirtilir. Sözleşmenin resmi ulusal dilde çevirisi Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra onay belgesi BM Genel Sekreterliği'ne gönderilir. Genel Sekreterliğin belgeyi kabulünün ardından da sözleşme ülkede yürürlüğe girmiş olur. Türkiye, BM çerçevesindeki temel insan hakları sözleşme ve protokollerinin 16'sına taraftır.

Türkiye'nin taraf olduğu bu uluslararası belgeler için bakınız:

<https://diabgm.adalet.gov.tr/sayfadetay/birlesmis-milletler-sozlesmesi02062023124208>

Committee Members **Komite Üyeleri**

Sözleşmelerin denetim organı olan komitelerin üyeleri, insan hakları konusunda sahip oldukları bilgi ve deneyime dayanarak seçilen bağımsız uzmanlardır. Bu uzmanlar ülkeler tarafından seçilir, ancak uzmanların bağımsız çalışması, tüm çalışmalarında adil olmayı ve nesnelliği ön planda tutması beklenir. EPI dışındaki komitelerde ülke temsiliyeti yoktur; yani Komite üyeleri, kendi ülkeleri adına değil, bağımsız uzmanlar olarak görev yaparlar.

Committee on Economic, Social and Cultural Rights **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi**

Taraf devletler, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne taraf oldukları ilk iki yıl içinde, daha sonra da beş yılda bir Komite'ye rapor sunmakla yükümlüdürler. Devlet, Komite'nin talep ettiği diğer herhangi bir zamanda da rapor sunmalıdır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol'ü onaylayan devletler, Komite'nin bireysel başvuruları kabul etme ve inceleme yetkisini tanımaktadırlar. Devletlerarası başvurular açısından ise Protokol'e taraf olmak yetmemekte, ayrıca bir tanıma beyanı ile Komite'nin devletlerarası başvuruları kabul etme ve değerlendirme yetkisinin tanınması gerekmektedir. Soruşturma usulü de İhtiyari Protokol'de düzenlenmiştir ve işlerlik kazanması için aynı kural geçerlidir. Türkiye halen İhtiyari Protokol'ü onaylamamıştır, bu nedenle, Türkiye açısından Komite'ye bireysel ve devletlerarası başvurularda bulunmak mümkün değildir.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/139-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklar-komitesi/>

Committee on the Elimination of Discrimination Against Women **Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi**

Komite, taraf devletlerin kendisine sundukları raporları inceler ve değerlendirir. Taraf devletler, Sözleşme'ye taraf oldukları ilk iki yıl içinde, daha sonra da her beş yılda bir Komiteye rapor sunmakla yükümlüdürler. Devlet, Komite gerek duyduğunda da rapor sunmalıdır. Komite, taraf devletin sunduğu raporların devlet görevlilerinin katılımıyla tartışıldığı yapıcı diyaloglarda ve taraf devletlerden alınan raporların incelenmesine dayanan genel tavsiyelerde bulunabilir. Ayrıca, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ne ilişkin İhtiyari Protokol'ü onaylayan devletler, Komite'nin bireysel başvuruları kabul etme ve değerlendirme yetkisini tanımaktadırlar. Devletlerarası başvuru usulüne İhtiyari Protokol'de yer verilmemiştir. Bunun yanında, İhtiyari Protokol, soruşturma usulünü kabul etmektedir. CEDAW İhtiyari Protokolü Türkiye'de 29 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/140-kadnlara-kars-ayrmlgn-onlenmesi-komitesi/>

Committee on the Rights of the Child **Çocuk Hakları Komitesi**

Ocak 2024 itibariyle Komite, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamındaki tüm periyodik raporlar ve İhtiyari Protokoller için basitleştirilmiş raporlama prosedürünü uygulamaya başlamıştır. Basitleştirilmiş raporlama prosedürü kapsamında taraf devletin sunduğu raporların devlet görevlilerinin katılımıyla tartışıldığı yapıcı diyalog oturumları yılda üç kez İsviçre'nin Cenevre kentinde, genellikle Ocak/Şubat, Mayıs/Haziran ve Eylül/Ekim aylarında gerçekleşir. Devletler tek oturumda incelenir. Komite, taraf devletlerin kendisine sundukları raporları inceler ve değerlendirir. Taraf devletler, Sözleşme'ye taraf oldukları ilk iki yıl içinde, daha sonra da beş yılda bir Komite'ye rapor sunmakla yükümlüdürler. Ayrıca, Komite gerek duyduğunda da devlet rapor sunmalıdır. Komite, taraf devletin sunduğu raporların devlet görevlilerinin katılımıyla tartışıldığı yapıcı diyaloglarda ve taraf devletlerden alınan raporların incelenmesine dayanan genel tavsiyelerde bulunabilir. Komite, Sözleşme'nin hükümlerine açıklık getirmek amacıyla da genel yorum yayınlayabilir.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/141-cocuk-haklar-komitesi/>

Komite ayrıca, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol'e ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol'e taraf devletlerce kendisine sunulan raporları değerlendirir. Bunun yanında, 14 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol ile Komite'ye devletlerarası ve bireysel başvuruları kabul etme ve inceleme yetkisi tanınmıştır. Ayrıca, yine Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'e taraf devletler bakımından Komite, mağdurları telafisi olmayan zararlardan korumak için geçici tedbirlerin alınmasını talep edebilir. Ciddi ve sistematik ihlallerin olduğuna ilişkin güvenilir bilgilere sahip olduğu durumlarda, soruşturma usulüne başvurulabilir ve taraf devlet ziyaret edilebilir. *Türkiye basitleştirilmiş raporlama prosedürüne tam olarak geçmemiştir. Komite'nin Türkiye devletinin raporunu değerlendirdiği 2023 yılındaki inceleme oturumu sonrası yayınladığı Sonuç Gözlemlerinde raporlamanın sekiz yılda bir yapılacağı bildirilmiştir.*

Concluding Observations (CRC)

Sonuç Gözlemleri (ÇHS)

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) denetim organı olan Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) devlet oturumu sonrası sonuç gözlemlerini devlete iletir ve kamuoyuna açık halde yayımlar. Sonuç Gözlemleri, devletlerin ÇHS'de yer alan taahhütleri yerine getirmesi, sözleşmenin uygulanmasını ilerletmesi ve çocuk haklarına saygı duyması, onları koruması ve icra etmesi için devlete özgün tavsiyeler içerir. Bu tavsiyeler, sivil toplum örgütlerinin ulusal ve küresel savunuculuk çalışmaları için ve devletin ilgili konularda politik, yasal ve/veya finansal önlemleri alması ve eyleme geçmesi konusunda baskı yapmaları için bir araçtır.

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 34/180 No.lu kararıyla 18 Aralık 1979 tarihinde kabul edilmiş ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. CEDAW, Türkiye'de 19 Ocak 1986 tarihinden beri yürürlüktedir.

Türkiye'nin sözleşmenin 29. maddesinin 1. fıkrasına ilişkin çekincesi halen geçerlidir.

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/122-kadnlara-kars-her-turlu-ayrmlgn-onlenmesi-sozlesmesi/>

Convention on the Rights of the Child (CRC)

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 44/25 No.lu kararıyla 20 Kasım 1979 tarihinde kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme Türkiye'de 4 Mayıs 1995 tarihinden beri yürürlüktedir. Türkiye devleti Sözleşme'nin 17, 29 ve 30. maddelerine, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Lozan Barış Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tuttuğunu belirten bir çekince koymuştur.

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/124-cocuk-haklarna-dair-sozlesme/>

Follow-up Procedure, Advocacy Takip Prosedürü, Savunuculuğu

Komitelerin devlet (inceleme) oturumu sonrası yayınladıkları Sonuç Gözlemleri, Sonuç Belgesi, Tavsiyeler veya Çalışma Grubu Raporu ulusal ve/veya uluslararası savunuculuk faaliyetlerinde kullanılacak araçlardır. Bu belgelerin çevirisi, basitleştirilmiş hali veya özetlerini kamuoyuyla paylaşmak ve buna dair iletişim kampanyası yürütmek en etkili savunuculuk faaliyetleri arasındadır. Bir diğer izleme ve savunuculuk faaliyeti, taraf devletin söz konusu sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerine ve verilen tavsiyelere ne ölçüde uyduğunu, politikalarını ve eylem planlarını değerlendirmek için ilgili devlet kurumları, insan hakları kurumları, kamu görevlileri, milletvekilleri ve sivil toplum örgütleriyle görüşmeler yapmaktır. Sivil toplum örgütleri veya diğer kuruluşlar belirli bir süre sonra bir takip/izleme raporu veya bilgi notu hazırlayarak ilgili komiteye göndermektedir.

Fully implemented, partially implemented, not implemented (UPR) Tamamen uygulanan, kısmi uygulanan, uygulanmayan (EPİ)

EPİ incelemesinde verilen tavsiyelerin uygulanması taraf devletin görevidir. Sivil toplum örgütleri inceleme sonrası sonuç belgesini kullanarak takip, izleme ve savunuculuk yapma ve mümkünse devlete ilgili politikaların, stratejilerin, eylem planlarının geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesi için katkı sunma sorumluluğunu alabilir. "Devletler bir tavsiyeyi kabul etmeye zorlanmazlar. Ancak, başta sivil toplum örgütleri olmak diğer paydaşlar, devletin kabul etmediği tavsiyeler hakkında kamuoyu önünde konuşabilirler... Sağlam ve şeffaf yöntemlere dayalı nicel ve nitel göstergeler, tavsiyelerin uygulanmasını izlemek için kullanılabilir." (İHOP, 2020, Sayfa 35-36). Ayrıca, tavsiyelere *tamamen uyma*, *kısmen uyma* veya *uymama* durumu ve bununla ilgili verileri/bilgileri içeren bir ara rapor (Mid-term Report) BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne sunulabilir. EPİ Ara-Dönem Raporu hakkında bilgi için bakınız: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/upr-implementation>

General Comments Genel Yorumlar

Sözleşmelerin denetim organları olan komiteler sözleşmelerin belirli maddeleri, ilgili temalar ve devletlerin yükümlülüklerine ilişkin ek rehberlik ve yorum içeren Genel Yorumlar hazırlayarak, geniş istişareler sonucunda bunları yayınlılar. Örneğin; Çocuk Hakları Komitesi ve Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi 2019 yılında revize edilen ve zararlı uygulamalara yönelik çocuk hakları konusunda kritik eylemler öneren, çocuk yaşta ve zorla evlilikleri açık bir biçimde tanımlayan 18 No.lu ortak Genel Yorumu kabul etmiştir. BM sözleşmelerinin Genel Yorumları için bakınız: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/general-comments>

Country/State (party) Report Ülke/Devlet Raporu/Resmi Rapor

Taraf devlet, sözleşmenin komitesine insan hakları yükümlülüklerini ve taahhütlerini nasıl yerine getirdiğine dair ayrıntılı bilgiler içeren bir rapor sunar. Raporlama takvimi sözleşmeye ve komiteye göre değişmektedir. Komite, sunulan devlet raporunu yayımlar. EPI raporlama sürecinde ise devletin resmi raporunu hazırlamadan önce sivil toplum örgütleri ve ulusal insan hakları kurumlarıyla geniş istişareler başlatması beklenir. Türkiye’de resmi kurumların EPI’ye katılımından Dışişleri Bakanlığı sorumludur.

Human rights activists, defenders, advocates İnsan hakları aktivistleri, savunucuları

1998 yılında kabul edilen İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Toplumun Oluşturan Organların, Grupların ve Bireylerin Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge’nin (İnsan Hakları Savunucularının Bildirgesi) ilk maddesi; “Herkesin bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte ulusal ve uluslararası düzeyde insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve gerçekleştirilmesi için mücadele etme hakkı vardır” demektedir. İnsan hakları savunucuları, evrensel olarak tanınan insan haklarını ve temel özgürlükleri destekleyen, koruyan ve barışçıl bir şekilde savunmak veya geliştirmek için hareket eden bireyler, gruplar ve topluluklardır. İnsan hakları savunucuları, medeni ve siyasi hakların yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel hakların da desteklenmesini, korunmasını ve gerçekleştirilmesini hedefler.

<https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-human-rights-defenders/about-human-rights-defenders>

AGIT İnsan hakları savunucuları ilkeleri için bakınız: https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=HS_Klavuz_ilkeler.pdf&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=657

BM Özel Prosedürleri hakkında rehber için bakınız: <https://ucansupurgedernegi.org/bilgi-belge-merkezi/>

Human rights education İnsan hakları eğitimi

“İnsan hakları eğitimi, insan hakları bilgisini, becerilerini, tutumlarını ve davranışlarını oluşturan eğitim programları dahil tüm öğrenme süreçlerini kapsar.” (OCHA, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2020, Sayfa 3)

Human rights mechanisms İnsan hakları mekanizmaları/sistemleri

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, tüm insanlara ait temel hak ve özgürlüklere yer verir. Bildirgede yer alan maddeler, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi dahil olmak üzere uluslararası insan hakları sözleşmelerinde geliştirilmiştir. Ayrıca Bildirge, günümüzde üç ana uluslararası insan hakları mekanizmasından oluşan insan hakları sisteminin altyapısını da hazırlamıştır. İşlevlerinden bağımsız olarak bu üç mekanizmanın tümü, insan haklarının korunmasını iyileştirmek için hukuki ve siyasi çerçevelerde yapılacak kısa ve uzun vadeli değişikliklere katkıda bulunmak amacıyla devletlere tavsiyelerde bulunur: İnsan hakları sözleşme organları yani komiteler, Evrensel Periyodik İnceleme (EPI) ve İnsan Hakları Konseyi’nin Özel Prosedürleri (IHOP, 2012, Sayfa 9).

Individual complaints

Bireysel başvurular/bireylerden gelen şikayetler

İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi hariç, aşağıda listelenen sözleşme organları, belirli koşullar altında, haklarının bir taraf devlet tarafından ihlal edildiğini düşünen bireylerden gelen şikayetleri veya bildirimleri değerlendirebilir:

- **İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi**, Sözleşme'nin 14. maddesi uyarınca gerekli beyanı yapmış olan taraf devletlere karşı yapılan bireysel başvuruları inceleyebilir;
- **İnsan Hakları Komitesi**, Sözleşme'nin Birinci İhtiyari Protokolü'ne taraf olan devletlere karşı yapılan bireysel başvuruları inceleyebilir;
- **Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi**, Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü'ne taraf olan devletlere karşı yapılan bireysel başvuruları inceleyebilir;
- **İşkenceye Karşı Komite**, Sözleşme'nin 22. maddesi uyarınca gerekli beyanı yapmış olan taraf devletlere karşı yapılan bireysel başvuruları inceleyebilir;
- **Engelli Hakları Komitesi**, Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü'ne taraf olan devletlere karşı yapılan bireysel başvuruları inceleyebilir;
- **Zorla Kaybedilmeler Komitesi**, Sözleşme'nin 31. maddesi uyarınca gerekli beyanı yapmış olan taraf devletlere karşı yapılan bireysel başvuruları inceleyebilir;

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolü ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin İletişim Prosedürü Hakkındaki İhtiyari Protokolü de bireysel başvuruların ilgili komiteler tarafından değerlendirilmesine ilişkin hükümler içermektedir. Bu prosedür, taraf devletler için ihtiyari niteliktedir: Bir sözleşme organı, bir taraf devlete ilişkin şikayetleri, söz konusu devlet sözleşme organının bu konudaki yetkisini, sözleşmenin ilgili maddesi uyarınca bir beyanda bulunarak veya ilgili ihtiyari protokolü kabul ederek açıkça tanımadığı sürece değerlendiremez. Prosedür bazı açılardan "yarı yargısal" (quasi-judicial) olsa da kararlar doğrudan komiteler tarafından uygulanamaz. Ancak, birçok durumda, taraf devletler komitelerin tavsiyelerini uygulamış ve şikayetçilere bir çözüm yolu sunmuştur (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2012, Sayfa 30-31).

Informal private briefing

Gayri resmi özel bilgilendirme

Komitelerin Ön Oturum Çalışma Grubu toplantısı devam ederken sivil toplum örgütleri gayri resmi özel bilgilendirme toplantısı düzenleyebilir. Bu toplantıda örgütlerden, alternatif rapor ya da gölge raporlarındaki bilgileri daha ayrıntılı olarak sözlü ifade etmeleri istenir. Bu güncelleme ve alternatif bilgiler sunmak, ön oturum tartışmalarını şekillendirmek için önemli bir fırsattır.

Informal public meeting with civil society organisations

Sivil toplum örgütleriyle kamuya açık gayri resmi toplantı

CEDAW Komitesi, sivil toplum örgütlerinin temsilcilerini, sözleşmenin uygulanmasına yönelik konularda taraf devlete özgü bilgiyi sözel olarak sunmaya davet eder. Bu amaçla sivil toplum örgütleriyle yapılacak gayri resmi toplantılar, genel olarak devlet/ülke oturumunun ilk ve ikinci haftasının ilk günlerinde gerçekleştirilir. Bu toplantılar BM Web TV'de kamuya açık olarak yayınlanır.

Informal public meeting with civil society organisations

Sivil toplum örgütleriyle kamuya açık gayri resmi toplantı

İnceleme, incelenen ülke ile BM üye devletleri arasında üç saat otuz dakika (3,5 saat) süren etkileşimli diyalogdan oluşur. Bu oturum sırasında, incelenen ülkenin raporunu tanıtmak, soru veya tavsiyelere yanıt vermek ve incelemenin sonunda sonuç yorumlarını yapmak için 70 dakika süre tanınmıştır. Ülkelerin yaklaşık iki saat boyunca inceleme altındaki ülkeye soru sormalarına ve önerilerde bulunmalarına izin verilir. Bağımsız uzmanlar tarafından yürütülen sözleşme organlarının inceleme sürecinin aksine EPİ, denkler arası gözden geçirme sürecidir. Bu, incelenen ülke ile diğer herhangi bir BM ülkesi arasındaki etkileşimli (interaktif) diyaloga dayalı yenilikçi ve işbirliğine dayalı bir mekanizmadır. Bu etkileşimli diyalog sırasında, incelenen ülke raporunu sunar, soruları yanıtlar ve diğer ülkelerden tavsiyeler alır. Etkileşimli diyalogu, incelenen ülkeye verilen tüm tavsiyeleri içeren bir "sonuç belgesinin" gayri resmi olarak kabul edilmesi izler. Sonuç belgesi resmi olarak İnsan Hakları Konseyi'nin bir sonraki olağan oturumunda kabul edilir (İHOP, 2020, Sayfa 21 ve 18).

International Covenant Economic, Social and Cultural Rights (CESCR)

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2200A (XXI) No.lu kararıyla 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme Türkiye'de 23 Aralık 2003 tarihinden beri yürürlüktedir. Türkiye Sözleşme'nin hükümlerinin yalnızca Türkiye'nin diplomatik ilişkisi bulunan taraf devletlere karşı uygulanacağını ve Sözleşme'nin ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesel sınırları itibariyle onaylanmış bulunduğunu ifade eden üç beyanda bulunmuştur. Ayrıca, Sözleşme'nin 13. maddesinin 3. ve 4. paragraflarının, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3, 14 ve 42. maddelerindeki hükümler çerçevesinde uygulanacağına ilişkin bir adet çekince konulmuştur. Sözleşme'nin çekince konulan paragrafları velilerin çocuklarına kendi inançlarına uygun dinsel ve ahlaki eğitim verme serbestisine ve eğitim kurumları kurma özgürlüklerine ilişkindir.

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/120-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/>

International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2200A (XXI) No.lu kararıyla 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme Türkiye'de 23 Aralık 2003 tarihinden beri yürürlüktedir. Türkiye Sözleşme'nin hükümlerinin yalnızca diplomatik ilişkisi bulunan taraf devletlere karşı uygulanacağını ve Sözleşme'nin ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesel sınırları itibariyle onaylandığını belirten üç beyanda bulunmuştur. Ayrıca, Sözleşme'nin 27. maddesine çekince konmuştur. Bu çekinceye göre, Türkiye Cumhuriyeti Sözleşme'nin etnik, dinsel ve dil azınlıklarının haklarına ilişkin 27. maddesini Anayasası ve Lozan Barış Antlaşması ile eklerinin ilgili hükümlerine göre uygulama hakkını saklı tuttuğunu ifade etmektedir.

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/117-medeni-ve-siyasi-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/>

International human rights law Uluslararası insan hakları hukuku

Hak ve özgürlüklerin korunması, düzenlenmesi ve sınırlandırılmasını sağlayan evrensel ve bölgesel antlaşmaları içerir. Böylelikle birey sadece ulusal, yerel, iç hukukun öznesi olmakla kalmaz, hak arayışında uluslararası düzeyde korumanın da muhatabı sayılır.

International human rights treaties/instruments Uluslararası insan hakları sözleşmeleri/belgeleri

Dokuz temel uluslararası insan hakları belgesi bulunmaktadır. Bazı sözleşmeler isteğe bağlı yani ihtiyari protokollerle desteklenirken, İşkenceye Karşı Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü ve bir uzman komitesi vardır.

- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination: **Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi** (21 Aralık 1965)
- International Covenant on Civil and Political Rights: **Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi** (16 Aralık 1966)
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi** (16 Aralık 1966)
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: **Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi** (18 Aralık 1979)
- Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: **İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme** (10 Aralık 1984)
- Convention on the Rights of the Child: **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme** (20 Kasım 1989)
- International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families: **Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi** (18 Aralık 1990)
- International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance: **Bütün Kişilerin Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Korunması Sözleşmesi** (20 Aralık 2006)
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities: **Engelli Hakları Sözleşmesi** (13 Aralık 2006)

International human rights treaties/instruments Uluslararası insan hakları sözleşmeleri/belgeleri

Devlet/ülke oturumu veya EPİ'deki etkileşimli diyalog öncesi komitelerin devlet raporunun sunulması sırasında devlet/ülke delegasyonuna sorması için bir dizi soru önerilebilir. Bu, oturum sırasında gündeme gelmesi önerilen konuların listesidir. Bu sorular şunları içerebilir: mevcut politikaların etkinliği, hakların ihalelini önleme ve hayata geçmesini sağlamak için kaynak tahsisi, sivil toplum örgütleriyle işbirliği. EPİ sürecinde bu liste oturum öncesi ülkedeki belirlenen büyükelçiliklere veya diplomatik misyonlara ve/veya Cenevre'de belirlenen ülkelerin delegasyonlarına verilebilir. Sözleşme organları olan komitelere ise ön oturumdan önce Raporlama Öncesi Soru/Konu Listesi (List of Issues Prior to Reporting) gönderilebilir. Çoğu komite, incelenen her taraf devlet raporu için bir veya iki komite üyesini ülke raportörü (Rapporteur) olarak atar. Ülke raportörü devlet raporu, gölge/alternatif raporlar ve ön oturum aracılığıyla alınan bilgilere dayanarak, ek bilgi gerektiren bir Soru/Konu Listesinin hazırlanmasında, oturum sırasında heyete sorular yöneltmede ve komite tarafından tartışılıp kabul edilecek sonuç gözlemlerinin hazırlanmasına öncülük eder.

National consultations (UPR)

Ulusal danışma toplantıları (EPI)

EPI sürecinde taraf devlet incelemesi (devlet/ülke oturumu) öncesi sivil toplum örgütleri ulusal insan hakları kuruluşları ve devlet organları arasında bilgi paylaşımı yapılan ulusal danışma toplantıları düzenleyebilir ya da bunlara katılabilir. “İnsan Hakları Konseyi, devletleri ülkenin ulusal raporunun hazırlanmasında, insan hakları savunucuları, insan hakları ulusal kurumları, akademik çevreler, araştırma kuruluşları da dahil olmak üzere geniş bir yelpazede yer alan sivil toplumla istişare etmeye kuvvetle teşvik etmektedir. Bu nedenle sivil toplum örgütleri kapsamlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir istişarelerde ısrar etmelidir. Bu, sivil toplum örgütlerinin hükümetin raporunun hangi konuları ele alacağı konusunda bilgi vermelerine, kapsamlarının güçlü ve zayıf yönlerini belirlemelerine ve ulusal rapordaki boşlukları ek bilgilerle doldurmaya hazırlanmalarına yardımcı olacaktır (İHOP, 2020, Sayfa 25).

Noted (UPR)

Not Edildi (EPI)

Evrensel Periyodik İnceleme oturumu (devlet oturumu) sonrası, EPI Çalışma Grubu insan hakları geliştirmeleri için öneriler içeren bir rapor hazırlar. İnceleme altındaki devlet, Çalışma Grubunun raporunu kabul etmeden önce, diğer devletler tarafından verilen tavsiyelere ilişkin tutumunu belirtir ve bunları “Kabul Edildi” ya da “Not Edildi” olarak kategorilendirerek cevaplar. İnceleme altındaki devletin yanıtında açık bir kabul ifadesinin yer almaması ve yalnızca tavsiyeyi onaylaması durumunda söz konusu yanıt “Not Edildi” olarak arşivlenir.

Optional Protocol

İhtiyari Protokol

İnsan hakları sözleşmelerine -çoğu zaman- ek olarak sözleşmeyle ilgili prosedürleri belirleyen veya sözleşmeyle ilgili esaslı bir konuyu ele alan İhtiyari Protokoller hazırlanır. Bu Protokoller, başlı başına birer sözleşmedir ve ana sözleşmeye taraf olan ülkelerin imzasına, katılımına veya onayına açıktır. Soruşturma prosedürünün yanı sıra şikayet prosedürünü de içerir. Uluslararası bir uzman grubu tarafından insan haklarına yönelik ciddi ihlallerin soruşturulmasına olanak tanır; bireysel başvuruların, yaygın hak ihlallerinin sistemik yapısını yansıtmadığı durumlarda faydalıdır; bireylerin veya grupların (pratik nedenlerle veya misilleme korkusuyla) başvuru yapamadığı yaygın ihlallerin araştırılmasına olanak tanır; komitelere ihlallerin yapısal nedenleri hakkında tavsiyelerde bulunma fırsatı verir; komitelerin belirli bir ülkedeki geniş bir kapsamdaki sorunları ele almasına olanak tanır.

<https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/whatis.htm>

Temel uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve İhtiyari Protokoller için bakınız:

<https://www.ohchr.org/en/core-international-human-rights-instruments-and-their-monitoring-bodies>

Peer review (UPR)

“Denkler-arası” inceleme (EPI)

Evrensel Periyodik İnceleme (EPI), BM’ye üye tüm devletlerin insan haklarına yönelik yükümlülüklerini yerine getirme performansına yönelik incelemeyi kapsayan ve Devletler tarafından gerçekleştirilen, ‘denkler-arası’ ve diyaloga dayalı bir denetim mekanizmasıdır (İHOP, 2020, Sayfa 9).

Human Rights Council (HRC) Plenary Session İnsan Hakları Konseyi Genel Oturumu/Genel Kurulu

EPI sürecinde devlet/ülke oturumundan yani incelemeden üç ila dört ay sonra gerçekleşen İnsan Hakları Konseyi'nin genel oturumu, sivil toplum örgütlerinin söz konusu ülkeye sözlü veya yazılı açıklamalar yapmalarına ve yorum yapmalarına veya soru sormalarına olanak tanır. Oturuma yalnızca ECOSOC ile danışma statüsündeki akredite kuruluşlar katılabilir. ECOSOC statüsü olmayan örgütler, İnsan Hakları Konseyi oturumlarına katılabilmek için onlara destek olabilecek akredite örgütlerle ortaklık kurabilir. İnsan Hakları Konseyi'nin yılda üç kez düzenlediği ve Mart, Haziran ve Eylül aylarında gerçekleştirilen bu oturumlarında EPI ülke inceleme sonuçlarının yer aldığı Sonuç Raporu tartışılarak kabul edilir.

Pre-session Ön Oturum

İsviçre'nin Cenevre kentinde düzenlenen ön oturum, BM insan hakları komitelerinin sivil toplum örgütlerinin raporlarını görüşmek ve devlet temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşecek ülke/devlet (inceleme) oturumlarına hazırlanmak üzere komite üyelerinin, sivil toplum örgütleri ve BM kuruluşları temsilcileriyle bir araya geldiği bir hafta süren toplantıdır. Ön oturumlar genellikle gizlidir; sadece Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin ön oturumu kamuya açıktır. Söz konusu toplantılar, taraf devletlerin BM insan hakları sözleşmelerinin durumunu ele alır ve sivil toplumun sözleşmelerin uygulanması konusundaki endişelerini Komite üyelerine sözlü olarak iletmesine olanak tanır.

Pre-sessional Working Group (UPR) Ön Oturum Çalışma Grubu (EPI)

İlgili komitenin beş üyesinden oluşan çalışma grubu ön oturum değerlendirmelerinden ve sivil toplum örgütlerinin raporlarından alınan bilgiler aracılığıyla, planlanan bir sonraki oturumda ülkelerin ele alınacak Konu/Soru Listesini derler. Ön Oturum Çalışma Grubu toplantılarına katılım, yalnızca davet yoluyla gerçekleşir ve bilgiler doğrudan katılımcılarla paylaşılır.

Reporting cycle Raporlama döngüsü

Uluslararası insan hakları mekanizmaları devletlerin taraf oldukları ilgili sözleşmelerdeki yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki ilerlemelerini;

- ülkedeki sivil toplum örgütleri ve diğer paydaşlar ile devlet tarafından sunulan/gönderilen raporlar ve/veya Soru/Konu Listesi, bilgi notları vb. yazılı belgeler,
- ilgili hak alanında çalışan sivil toplum örgütleri, BM ajansları ve diğer paydaşların davetli temsilcilerinin yer aldığı ön oturum çalışma grubu (çevrimiçi ya da yüz yüze) oturumları,
- uygulamanın ilerlemesi ve güçlüklerinin daha ayrıntılı olarak gözden geçirilmesi için devlet temsilcileriyle gerçekleştirilen inceleme oturumu veya oturum sırasında düzenlenen kamuya açık ve/veya gayri resmi toplantılar, yan etkinliklerle sağlanan bilgilerin incelenmesini içeren raporlama döngüsü aracılığıyla izler.

Sivil toplum örgütleri raporlama döngüsüne herhangi bir aşamada katkıda bulunabilir. Benzerlikler bulunsa da her mekanizmanın kendine özgü raporlama döngüsü ve takvimi vardır.

Simplified Reporting Procedure **Basitleştirilmiş Raporlama Prosedürü**

“...dijital araçların yardımıyla basitleştirilmiş raporlama prosedürünün geliştirilmesinin ülke/devlet raporunun sunulması ile [sözleşme denetim organı olan] Komite tarafından incelenmesi arasında geçen uzun süreyi kısaltacağı ve devletlere daha odaklı raporların hazırlanması ve sunulmasında fayda sağlayacağı yeniden teyit edilmiştir.” <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/simplified-reporting-procedure>

Belirli BM sözleşme organları tarafından uygulanan bu raporlama prosedürü, devletlerin raporlama sürecini basitleştirmeyi amaçlar. Bu prosedür kapsamında komiteler, taraf devlete “Raporlama Öncesi Soru/Konu Listesi” olarak bilinen, belirli bilgilere yönelik talepte bulunur. Devletin yanıtları, resmi rapor/ülke raporu olarak kabul edilir.

State Party's compliance **Taraf Devlet'in uyumu**

Sözleşme organları, ülkelerin insan haklarına uyumuna ve özellikle ilgili sözleşme yükümlülüklerini yerine getirme durumuna yönelik raporlarını (devlet/ülke raporları), ülkelerdeki durumu değerlendirmek için sivil toplum örgütleri, insan hakları kurumları, BM ajansları ve diğer paydaşlarca sağlanan bilgileri inceler ve devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmesine yardımcı olmak adına geri bildirim ve tavsiyelerde bulunur.

State Party Taraf Devlet

Bakınız: “Being a party to a treaty/accession of a treaty: Bir sözleşmeye taraf olma/bir sözleşmeye katılma.”

State review session/Review session with the state **Devlet İnceleme Oturumu**

Oturumlar, genellikle İsviçre'nin Cenevre kentinde düzenlenen ve komitelerin devletlerin/ülkelerin taraf oldukları sözleşmeler kapsamındaki insan haklarına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirme durumlarını görüşmek için bir araya geldiği üç haftalık toplantıdır. Kamuya açık oturumlar sırasında ilgili komite, incelemeye alınan devletlerin hükümet temsilcileriyle bir araya gelir ve etkileşimli diyaloga girer. Tartışmalar, devlet/ülke raporları, komitenin Soru/Konu Listesine verilen yanıtlar, sivil toplum örgütlerinin alternatif raporları, ön oturum bilgileri ve diğer ilgili belgeler de dahil olmak üzere çeşitli belgelere dayanır. Medya ve insan hakları savunucuları da dahil gözlemciler (observers) bu oturumlara katılabilir, ancak konuşma hakkı yalnızca devlet temsilcileri ve komiteye verilir. Oturumlar, çevrimiçi canlı yayın olarak ya da sona erdikten sonra izlenebilir.

Thematic briefings, consultations, side events **Tematik bilgilendirmeler, danışma toplantıları, yan etkinlikler**

Sivil toplum örgütleri, komitelerin üyelerinin katılımıyla devlet/ülke inceleme oturumlarına paralel olarak Cenevre'de yan etkinlikler düzenleme hakkına sahiptir. Bunun için sivil toplum örgütünün ECOSOC statüsüne sahip olması ve komitelere önceden başvuru yapılması gerekmektedir. Bu etkinlikler örneğin EPI için devletin “not ettiği” tavsiyelerin vurgulanması, inceleme altındaki devletin “kabul ettiği” tavsiyeleri uygulama stratejisinin sorulması, sivil toplumun uygulama aşamasında nasıl bir rol oynayacağını sorulması için fırsat olarak kullanılabilir.

Troika (UPR)

Troyka (üç temsilcili icra komitesi) (EPI)

EPI sürecine yardımcı olmak amacıyla, her incelemede, İnsan Hakları Konseyi'nin oy hakkına sahip üyeleri arasından üç BM üye devleti "Troyka" olarak görev yapmak üzere seçilir. Raportör görevi gören Troyka'nın iki ana sorumluluğu vardır. İlk olarak, tüm ön soruları almak ve bunları inceleme altındaki Devlete iletmek ve ikinci olarak, İnsan Hakları Konseyi Sekreteryası ve inceleme altındaki Devlet yardımıyla Çalışma Grubu raporunun hazırlanmasına yardımcı olmak. İnceleme altındaki devlet, seçilen ülkelerden birini reddetme hakkına sahiptir ve kendi bölgesel grubundan bir devletin troyka üyelerinden biri olarak temsil edilmesini isteyebilir.

UN agencies/agency

BM ajansları/kuruluşları

Birleşmiş Milletler ajansları, BM sisteminin bir parçasıdır; her biri kendi çalışma alanına, liderliğine ve bütçesine sahip birçok fon, program ve uzmanlaşmış kuruluştan oluşur. Uzmanlaşmış kuruluşlar (specialized agencies), hem gönüllü hem de atanmış katkılarla finanse edilen bağımsız/özerk uluslararası kuruluşlardır. Bazıları birinci dünya savaşından önce de varlığını sürdürmüştür. Bazıları Milletler Cemiyeti'ne (League of Nations) bağlı olmakla birlikte çoğunluğu neredeyse BM ile aynı anda veya daha sonra kurulmuştur.

<https://www.un.org/en/about-us/un-system>

Her fon, program ve uzmanlaşmış kuruluşlar kendi yetki alanı (mandate) kapsamında ülke, bölge ve küresel düzeyde çalışmalar yürütse de BM ilke ve standartları ana çerçeve olacak şekilde aralarında bağlantıyı, koordinasyonu ve bütünselliği gerektirir. Türkiye'deki BM kuruluşları için bakınız:

<https://turkiye.un.org/tr/about/un-entities-in-country>

UN Human Rights Council (HRC)

BM İnsan Hakları Konseyi

2006 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kurulan İnsan Hakları Konseyi, Birleşmiş Milletler bünyesinde insan haklarından sorumlu ana hükümetler arası organdır. BM'ye üye 47 devletten oluşan Konsey, insan hakları ihlallerini ve ülke durumlarını ele almak için çok taraflı uluslararası bir forum/tartışma/diyalog alanı sağlar. Düzenli oturumlar sırasında, uluslararası toplumun belirli insan hakları sorunları veya durumları hakkındaki iradesini ifade eden ve hükümetleri bu durumları düzeltmek için harekete geçmeye teşvik edebilecek kararlar alır. İnsan hakları acil durumlarına müdahale eder ve insan haklarının sahada nasıl daha iyi uygulanabileceği konusunda önerilerde bulunur. Evrensel Periyodik İnceleme aracılığıyla BM üyesi devletlerin insan hakları taahhütlerini izler ve inceler, belirli ülkelerdeki durumları izleme veya belirli temaları inceleme için bağımsız insan hakları uzmanları olan Özel Prosedürleri atar. Savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar hakkında güçlü kanıtlar üreten soruşturma komisyonlarını ve bilgi toplama misyonlarını yetkilendirir.

<https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/about-council>

<https://cenevrefisi-dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353798>

UN Economic and Social Council (ECOSOC)

BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi

BM Şartı/Sözleşmesi/Anayasası (UN Charter) ile 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in altı ana organından biri olarak ECOSOC kurulmuştur. ECOSOC, Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi'nin uygulanması ve yetki alanındaki diğer büyük BM konferansları ve zirveleri, COVID-19 salgınıyla mücadele ve diğer büyük küresel zorlukların ve yeni sorunların ele alınması için politika diyalogu, politika yapımı ve mutabakat oluşturma konusunda koordinatör, toplayıcı ve uzmanlaşmış bir kuruluş olarak görev yapar. BM sistemi içindeki koordinasyon rolü nedeniyle ECOSOC, politika yapımcılar, parlamenterler, akademisyenler, vakıflar, işletmeler, gençler ve sistemine kayıtlı sivil toplum örgütleri arasında üretken diyaloglar için küresel buluşma noktası sunar.

<https://ecosoc.un.org/en>

ECOSOC danışmanlık statüsü (consultative status) sivil toplum örgütlerinin BM etkinliklerine tam katılımını sağlar. Bir nevi sisteme akreditasyon olan bu statü, üst düzey BM etkinliklerine katılım, belirli oturumlarda soru sorma ve/veya yorum yapma, kendi adına yan etkinlikler düzenleme hakkını sağlar. STÖ Komitesi, ECOSOC statüsü elde etmek için yapılan başvuruları yılda iki kez inceler.

<https://ecosoc.un.org/en/ngo/consultative-status>

UN member state

BM'ye üye devlet

Birleşmiş Milletler Şartı/Sözleşmesi'nin "Üyelik" başlıklı 2. bölümünde 3. ve 4. maddelere göre; BM'nin asil üyeleri, San Francisco'da düzenlenen BM Uluslararası Örgütlenme Konferansına katılmış veya daha önce 1 Ocak 1942 tarihli BM Bildirgesini imzalamış, Şartı/Sözleşmeyi imzalamış ve 110. madde uyarınca onaylamış olan devletlerdir. BM'ye üyelik, BM Şartı/Sözleşmesinde yer alan yükümlülükleri kabul eden ve BM'nin takdirine göre bu yükümlülükleri yerine getirebilecek ve yerine getirmeye istekli olan tüm diğer barışsever devletlere açıktır. Böylesi bir devletin BM üyeliğine kabulü, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul kararıyla gerçekleşir. Üye listesi için bakınız:

<https://www.un.org/en/about-us/member-states>

UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR)

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

1993 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kurulan İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler sistemi genelinde insan hakları faaliyetlerini koordine eder ve İnsan Hakları Konseyi'ni (Human Rights Council) denetler. İnsan Hakları Yüksek Komiserinin görev süresi dört yıldır.

<https://www.ohchr.org/en/about-us/high-commissioner>

UN Special Procedures

BM Özel Prosedürleri/Özel Usuller

Özel Prosedürler, bağımsız insan hakları uzmanlarından oluşan bir Birleşmiş Milletler (BM) sistemidir. Unvanları "Özel Raportör", "Bağımsız Uzman" ya da "Çalışma Grubu" olsun, bu öznelerin görevi belirli tematik hakların tüm dünyada geliştirilmesi ve korunması ya da insan haklarının belirli ülkelerdeki durumu hakkında rapor hazırlanmasıdır. Özel Prosedürler bireylerin ve belirli grupların haklarına yönelik ihlallere karşı çıkmanın en etkili uluslararası araçlarından biri olmuştur.

UN Special Rapporteur BM Özel Raportörü

İnsan Hakları Konseyi'nin özel prosedürleri/usulleri, tematik veya ülkeye özgü bir bakış açısıyla insan hakları konusunda raporlama ve danışmanlık yapma yetkisine sahip bağımsız insan hakları uzmanlarından oluşur. Ücret almayan ve görev süreleri en fazla altı yıla sınırlı olan Özel Raportörler, bağımsız uzmanlar veya beş üyeli çalışma gruplarından oluşur. Ülke ziyaretleri (country visit) gerçekleştirir; iddia edilen ihlalleri veya suiistimalleri devletlere ve diğer aktörlere bildirerek daha geniş ve yapısal nitelikteki bireysel vakalar ve endişeler üzerinde çalışır; tematik çalışmalar yürütür ve uzmanlarla istişareler düzenler; uluslararası insan hakları standartlarının geliştirilmesine katkıda bulunur; savunuculuk faaliyetlerinde bulunur, kamuoyunu bilinçlendirir ve teknik iş birliği için tavsiyelerde bulunurlar. Bu bağımsız uzmanlar, bulgularını ve önerilerini yılda en az bir kez İnsan Hakları Konseyi'ne ve BM Genel Kurulu'na sunarak uluslararası toplumu belirli insan hakları sorunları konusunda uyarırlar. Kasım 2024 itibarıyla 46 tematik ve 14 ülke görevlendirmesi bulunmaktadır.

<https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council>

<https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/special-procedures>

1 Ağustos 2025 itibarıyla Özel Raportörler için bakınız: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/current-and-former-mandate-holders-existing-mandates>

UN treaty bodies (UNTBs) BM sözleşme organları

BM sözleşme organları, temel uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izleyen bağımsız uzmanlardan oluşan komitelerdir. Bir sözleşmeye taraf olan her devlet, ülkedeki herkesin sözleşmede belirtilen haklardan yararlanabilmesini sağlamak için adımlar atma yükümlülüğüne sahiptir. İnsan hakları alanında tanınmış yetkinliğe sahip bağımsız uzmanlardan oluşan 10 insan hakları sözleşme organı bulunmaktadır:

Committee on the Elimination of Racial Discrimination: **Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi**

Committee on Economic, Social and Cultural Rights: **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi**

Human Rights Committee: **İnsan Hakları Komitesi**

Committee on the Elimination of Discrimination against Women: **Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi**

Committee Against Torture: **İşkenceye Karşı Komite**

Subcommittee on Prevention of Torture: **İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi**

Committee on the Rights of the Child: **Çocuk Hakları Komitesi**

Committee on Migrant Workers: **Göçmen İşçilerin Hakları Komitesi**

Committee on the Rights of Persons with Disabilities: **Engelli Hakları Komitesi**

Committee on Enforced Disappearances: **Zorla Kaybedilmeler Komitesi**

<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/what-treaty-bodies-do>

<https://etkiniz.eu/blog/bm-sozlesme-mekanizmalari/>

Universal Periodic Review (UPR) Evrensel Periyodik İnceleme (EPI)

BM İnsan Hakları Konseyi (HRC) kapsamında, küresel olarak tüm insan haklarının teşvikini ve korunmasını geliştirmeyi amaçlayan bir süreçtir. EPI, tüm BM üye devletlerinin insan haklarına yönelik yükümlülüklerini yerine getirme performansına yönelik incelemeyi kapsayan ve devletler tarafından gerçekleştirilen bir "denkler-arası" ve diyaloga dayalı bir denetim mekanizmasıdır. EPI, her devlete kendi ülkesindeki insan hakları şartlarını iyileştirmek ve insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmek için hangi adımları attığını beyan etme olanağı sağlar. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından oluşturulmuştur (İHOP, 2021, Sayfa 9).

Kaynakça

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) (2000) Planlamadan Etkiye İnsan Hakları Eğitimi Metodolojisi El Kitabı. <https://kaosgldernegi.org/images/library/insanhaklarimetodolojisi.pdf>

ETKİNİZ AB Programı, BM İnsan Hakları Sözleşme Mekanizmaları (Komiteleri). <https://etkiniz.eu/blog/bm-sozlesme-mekanizmalari/>

İnsan Hakları İzleme Kaynak Merkezi [https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_list.php?f=\(altkategori~equals~S%C3%B6zleşme%20Organlar%C4%B1\)](https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_list.php?f=(altkategori~equals~S%C3%B6zleşme%20Organlar%C4%B1))

İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) – Kapasite Geliştirme Derneği (2021) Evrensel Periyodik İnceleme: Sivil Toplum Örgütlerinin Etkin Katılımı Kılavuzu. https://epi-turkiye.net/web/wp-content/uploads/2022/12/Evrensel-Periyodik-Inceleme_Klavuzu.pdf

The International Service for Human Rights (ISHR) (2021) BM Özel Prosedürleri için Pratik Rehber. <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2022/10/BM-ozel-prosedurleri.pdf>

The International Service for Human Rights (ISHR) (2022) BM Sözleşme Mekanizmaları Rehberi. <https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=%28TR%29Treaty%20Bodies%20Guide%2823.12.2022%29.pdf&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=2504>

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) (2020) Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Birleşmiş Milletler – Avrupa Konseyi. https://www.tihe.gov.tr/upload/file_editor/2020/09/1599131106.pdf

UN (2016) A Practical Guide to Effective State Engagement with International Human Rights Mechanisms.
https://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR_PUB_16_1_NMRF_PracticalGuide.pdf

UN (2016) National Mechanisms for Reporting and Follow-up: A Practical Guide to Effective State Engagement with International Human Rights Mechanisms.
https://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR_PUB_16_1_NMRF_Study.pdf

UN Charter (BM Şartı/Sözleşmesi/Anayasası) <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

United Nations Treaty Collection (Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri Arşivi).
https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&clang=_en

UN System Chart (BM Sistemi Grafiği) https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_system_chart.pdf

UN Treaty Body Database (BM Sözleşme Organları Veri tabanı).
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Home.aspx

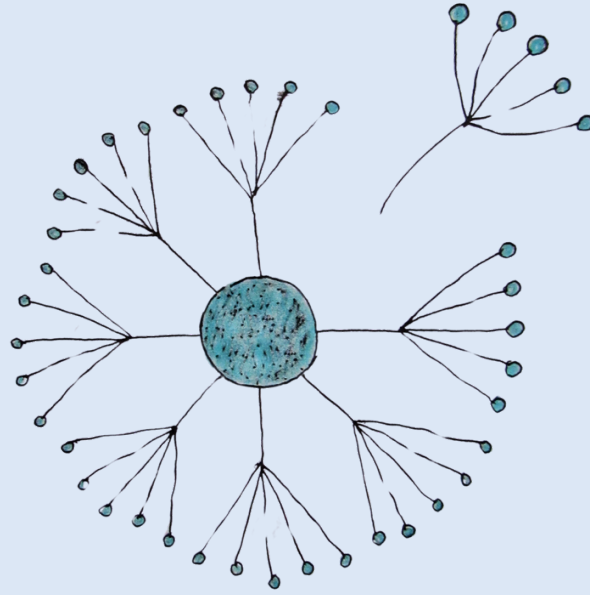
UN Treaty Section of the Office of Legal Affairs (2013) Treaty Handbook (Sözleşme Rehberi).
<https://treaties.un.org/doc/source/publications/THB/English.pdf>

UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR)(2012) Fact Sheet No. 30 (Rev. 1):
The United Nations Human Rights Treaty System (BM Sözleşme Sistemi).
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet30Rev1.pdf>

UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR)(2014) Sivil Toplum için Pratik bir Rehber:
Sivil Toplum ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sistemi.
https://www.ohchr.org/sites/default/files/CS_space_UNHRSsystem_Guide_Turkish.pdf

UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Status of Ratification Interactive
Dashboard (Sözleşme Onaylama Durumu İnteraktif Veri tabanı). <https://indicators.ohchr.org/>

UN Web TV <https://webtv.un.org/en>

**www.ucansupurgedernegi.org
info@ucansupurgedernegi.org**

**www.facebook.com/UcanSupurgeDernegi
<https://bsky.app/profile/ucansupurgeder.bsky.social>
www.instagram.com/ucansupurgedernegi
www.linkedin.com/company/ucansupurgedernegi
www.youtube.com/ucansupurgedernegi
open.spotify.com/ucansupurgedernegi**